

Nauka języka obcego dla wszystkich przedszkolaków

Magdalena Szpotowicz

Wszyscy lubimy być w czołówce i lubimy być wyjątkowi. Ubiegły rok rozpieszczał nas pod tym względem w obszarze edukacji i obfitował w pozytywne niespodzianki. Najpierw okazało się, że wyniki polskich uczniów w teście PISA (MEN 2012) pozwoliły Polsce uplasować się na wysokiej pozycji w rankingu międzynarodowym, a później dołączyliśmy do trójki europejskich krajów, w których nauka języka obcego stała się obowiązkowym elementem edukacji przedszkolnej (Eurydice 2012).

Jednak, aby osiągnąć sukces i doczekać się powszechnej łatwości w posługiwaniu się językami obcymi przez polskich obywateli, trzeba podjąć poważne wyzwanie, jakim jest zapewnienie wysokiej jakości przygotowania dzieci do nauki języka obcego w przedszkolu. Wysoka jakość to dobrze przygotowani nauczyciele, świadomie stosujący metody pracy, które pozwalają na zindywidualizowane podejście do każdej grupy i każdego ucznia oraz odnoszący się ze zrozumieniem do potrzeb i możliwości rozwojowych i językowych przedszkolaków.

Zanim przejdziemy do omówienia zmian w podstawie programowej wychowania przedszkolnego (MEN 2014) warto przypomnieć, że Komisja Europejska sformułowała wytyczne dotyczące edukacji językowej na najwcześniejszych etapach kształcenia już w 2011 r. W wyniku prac międzynarodowego zespołu ekspertów przygotowano podręcznik dla polityki oświatowej krajów wspólnoty *Language Learning at Pre-primary School Level: Making it Efficient and Sustainable*. Wczesna nauka języka w przedszkolu jest tu definiowana jako systematyczne podnoszenie świadomości językowej lub eksponowanie dzieci na więcej niż jeden język, które ma

miejsce w czasie wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem (European Commission 2011:6).

Zwraca się tu uwagę na niezaprzeczalne korzyści płynące z wczesnego startu w nauce języka obcego. Autorzy dokumentu uważają, że otwarcie dzieci na wielojęzyczność i istnienie innych kultur oraz zwyczajów wzbogaca rozwój społeczny i przyczynia się do rozwoju empatii oraz pozytywnego nastawienia do różnorodności kulturowej, a zatem wzmacnia zrozumienie oraz szacunek dla odmienności.

Z punktu widzenia rozwoju językowego proces przyswajania języka obcego w przedszkolu przebiega, pod wieloma względami, w podobny sposób jak w języku ojczystym, jednak zwykle w dużo wolniejszym tempie, ze względu na ograniczony dostęp do języka obcego. Uważa się, że dzieci w wieku przedszkolnym, będące przed tzw. okresem krytycznym w nauce języka, mają większe szanse przyswoić sobie wymowę i intonację zbliżoną do tej, którą posiadają rodzimi użytkownicy języka.

W oczywisty sposób wczesny start w nauce języka obcego daje szanse na dłuższy okres nauki, a tym samym na ugruntowanie wiedzy i umiejętności językowych oraz dyspozycję do uczenia

się języków przez całe życie. Badacze odrzucają też zasadność zgłaszanych czasem obaw przed szkodliwym wpływem mieszania języków w zbyt wczesnym wieku (Edelenbos, Johnstone, Kubanek 2006). Badania nad wielojęzycznością wskazują, że dzieci, które mają kontakt z więcej niż jednym językiem potrafią przekazywać w języku obcym pojęcia i treści, które poznały w języku ojczystym, i odwrotnie. W ten sposób wzmacniają rozwój kompetencji poznawczych.

Na podstawie badań i obserwacji praktycznych rozwiązań w kształceniu na etapie przedszkolnym sformułowano następujące cele, które powinny być realizowane we wczesnym nauczaniu języka:

- wspieranie edukacji interkulturalnej poprzez podnoszenie świadomości o różnorodności językowej;
- wzmacnianie indywidualnego rozwoju dziecka za pomocą ćwiczeń wielojęzycznych, które w systematyczny sposób przyczyniają się do wzrostu ogólnych kompetencji i sprawności dziecka;
- zapewnianie ciągłości nauki języka w perspektywie uczenia się przez całe życie poprzez dążenie do równego dostępu do edukacji językowej, zwłaszcza pomiędzy przedszkolem a szkołą podstawową;
- o ile to możliwe, zapewnianie wprowadzenia do nauki tego języka obcego, którego dzieci będą uczyły się w szkole podstawowej;

Podobnie rzecz się ma z formami kształcenia. Rekomendowane jest tu takie podejście pedagogiczne, które zapewnia działania dopasowane do wieku rozwojowego dzieci.

Powinny one być stworzone z uwzględnieniem następujących kryteriów:

- wczesna nauka języka w przedszkolu, zamiast przyjmować formy nauczania języka jako oddzielnego przedmiotu, powinna stanowić narzędzie komunikacji w codziennych ćwiczeniach;
- nauka języka na tym etapie powinna być włączana w kontekstach, w których język jest potrzebny, np. w sytuacjach dnia codziennego, zabawach, skoro zabawa jest najbardziej naturalnym środowiskiem dziecka w tym wieku, i przybierać formy dramy, dwujęzycznego opowiadania bajek czy też gier, powinna też odbywać się w sposób spontaniczny bez wysiłku ze strony dzieci;
- rolą nauczycieli jest zapewniać takie środowisko nauki, by dzieci były zaangażowane w proces uczenia się, a wsparcie jakie w nim otrzymują polegało na budowaniu swoistego

„rusztowania” (ang. *scaffolding*) dla ich rozwoju. Podejście to polega na subtelnej roli nauczyciela, który pomaga uczniowi uczyć się, stawiać przed wyzwaniem i rozwiązywać problemy za pomocą prostych wskazówek, pytań czy bodźców. Rozwój nowego języka u dzieci powinien być oceniany na podstawie obserwowanych postępów oraz za pomocą oceny kształtującej. W ten sposób można określić indywidualny potencjał każdego dziecka i budować na nim dalsze umiejętności. Na tym etapie wykluczone jest jakiegokolwiek ocenianie sumujące, które zakładałoby wystawianie stopni.

Według ekspertów formułujących omawiany tu dokument nieodzowne dla efektywnego przyswajania języka na tym etapie edukacji są wysokie kompetencje i umiejętności nauczycieli, którzy podejmują się kształcenia językowego w tym wieku. Zdaniem ekspertów powinni oni posiadać określone umiejętności językowe, pedagogiczne oraz kompetencje interkulturowe. Chociaż nie zakłada się, że pedagodzy pracujący w przedszkolu będą jednocześnie filologami, nieodzowne dla właściwego rozwoju językowego dzieci jest to, aby byli w stanie w sposób swobodny używać nauczanego języka. Według skali *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego* taki poziom to B2. Kursy doskonalenia zawodowego dla nauczycieli przedszkolnych powinny więc zawierać dobrze przygotowany komponent kształcenia językowego przygotowujący nauczycieli do posługiwania się nauczanym językiem na tym poziomie. Podkreśla się też, że nauczyciele powinni mieć stały dostęp do kursów doskonalących ich umiejętności językowe oraz możliwości wyjazdów na staże i praktyki do zagranicznych przedszkoli. Korzyści płynące z mobilności to nie tylko rozwijanie umiejętności językowych, ale również ogólnych kompetencji pedagogicznych, motywacji i budowanie pewności siebie.

W przypadku nauczania dwujęzycznego w przedszkolu, które w niektórych regionach Europy jest powszechnie stosowane, od nauczyciela wymagana jest płynna i swobodna znajomość języka, pozwalająca na spontaniczną i poprawną komunikację z dziećmi, charakteryzująca się wymową i intonacją zbliżoną do tej reprezentowanej przez rodzimych użytkowników języka. Poza umiejętnościami językowymi niezbędna do pracy z dziećmi jest oczywiście wiedza pedagogiczna i metodyczna. Od nauczycieli wymaga się więc znajomości psychologii rozwojowej dziecka, procesów poznawczych, emocjonalnych i społecznych, jakie mają miejsce w okresie przedszkolnym.

Bardzo ważnym elementem umiejętności nauczycielskich są jego kompetencje interkulturowe. Zdaniem ekspertów edukacja językowa powinna odbywać się w kontekście kulturowym, dzieci poznając język, obcuja z elementami kulturowymi, w których zanurzony jest język. Rozwijanie świadomości kulturowej jest ważne również ze względu na samych nauczycieli i zapobiega stereotypowemu postrzeganiu niektórych grup etnicznych, zwłaszcza w środowiskach o znacznym udziale dzieci emigrantów lub mniejszości narodowych.

W odpowiedzi na zapotrzebowanie nauczycieli integrujących naukę języka z programem ogólnej edukacji instytucje kształcące nauczycieli stopniowo uruchamiają nowe kierunki studiów oraz specjalizacje dla nauczycieli wczesnego nauczania i edukacji przedszkolnej. Przykładem takiego programu są studia magisterskie na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego *Graduate in Teaching English to Young Learners* (<http://www.pedagog.uw.edu.pl/bilingual/>), podczas których studenci przygotowują się do pracy w środowisku wielojęzycznym. Polskie szkoły i przedszkola coraz częściej starają się oferować rozszerzone programy językowo-przedmiotowe, z jednej strony wychodząc naprzeciw potrzebom językowym dzieci dwujęzycznych lub powracających z zagranicy, bądź też uatrakcyjniając ofertę edukacyjną swojej placówki.

Powróćmy jednak do dokumentu, który na mocy prawa wprowadza zmiany w edukacji przedszkolnej. Wybrzmiewają w nim mocno założenia omawianego powyżej podręcznika (European Commission 2011). W celu uzupełnienia dokumentu zawierającego podstawę programową o zapisy dotyczące języka obcego w rozporządzeniu MEN z dnia 30 maja 2014 r. dodano jeden ważny cel wychowania przedszkolnego jakim jest:

11. przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym poprzez rozbudzenie ich świadomości językowej i wrażliwości kulturowej oraz budowanie pozytywnej motywacji do nauki języków obcych na dalszych etapach edukacyjnych, a w przypadku dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym – rozwijanie świadomości istnienia odmienności językowej i kulturowej (MEN 2014:2).

Na tej samej stronie możemy przeczytać, że wszystkie cele powinny być realizowane *we wszystkich obszarach działalności edukacyjnej przedszkola* (ibidem). Dotyczy to więc:

1. Kształtowania umiejętności społecznych dzieci: porozumiewania się z dorosłymi i dziećmi, zgodnego funkcjonowania w zabawie i sytuacjach zadaniowych.
2. Kształtowania czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażania dzieci do utrzymywania ładu i porządku.
3. Wspomagania rozwoju mowy oraz umiejętności komunikacyjnych dzieci.
4. Wspierania dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia.
5. Wychowania zdrowotnego i kształtowania sprawności fizycznej dzieci.
6. Wdrażania dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych.
7. Wychowania przez sztukę – dziecko widzem i aktorem.
8. Wychowania przez sztukę – muzyka i śpiew, pląsy i taniec.
9. Wychowania przez sztukę – różne formy plastyczne.
10. Wspomagania rozwoju umysłowego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych.
11. Pomagania dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń.
12. Wychowania dla poszanowania roślin i zwierząt.
13. Wspomagania rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną.
14. Kształtowania gotowości do nauki czytania i pisanie.
15. Wychowania rodzinne, obywatelskie i patriotyczne.
16. Przygotowania dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym.

Należy więc przyjąć, że wymienione jako ostatnie *przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym* odbywa się w ramach i podczas zadań rozwijających powyższe obszary umiejętności. Autorzy rozporządzenia podkreślają to, wskazując jednocześnie, że ćwiczenia językowe z dziećmi mają się odbywać *przede wszystkim w formie zabawy* (MEN 2014:8).

Jak może to wyglądać w praktyce?

Gdy przyjrzymy się wymaganiom szczegółowym dla obszaru 16. edukacji przedszkolnej czytamy, że dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

¹ Więcej na ten temat można przeczytać w artykule Katarzyny Brzosko-Barratt, Agnieszki Dwojak-Matras i Natalii Kazik w tym numerze JOWS.

1. *uczestniczy w zabawach np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych.*

Oznacza to, że język obcy powinien być rozwijany podczas różnorodnych zabaw. Zabawy muzyczne po angielsku, można dobrać w taki sposób, aby nawiązywały do ich odpowiedników w języku polskim, może to być podobna treść, jak w przypadku *London Bridge* i *Jawor, jawor, jaworowi ludzie* skutkująca taką samą zabawą ruchową (przy ostatniej frazie przechodzący pod mostem z rąk, zostają „złapani”). Może to być podobna melodia, jak w przypadku *Tommy Thumb, where are you?* i *Panie Janie*. W grach ruchowych również można znaleźć podobieństwa i analogie, które pomogą dzieciom opanować nowe zwroty w języku obcym. Np. w grze *Doggie, doggie, who's got your bone?* stosujemy te same zasady co w *Chodzi lisek koło drogi*. W zabawach wykorzystujących elementy dramy, w których dzieci odgrywają różne role, znajdziemy też zbieżność sytuacji, np. między *What's the time Mr. Wolf* oraz *Gąski, gąski, do domu*. Poza tym takie popularne zabawy ruchowe jak ciepło-zimno (*hot-cold*), ciuciubabka (*blindman's bluff*), czy chowanego (*hide-and-peek*) mogą być odgrywane raz z poleceniami polskimi, a raz z angielskimi. Ważne, jest to, że dzieci znając zasady poznane w jednym języku z łatwością stosują je w drugim. W ten sposób udział w ćwiczeniach wykorzystujących język obcy jest dla nich łatwiejszy i przyjemniejszy (Szpotowicz, Szulc-Kurpaska 2009; Appel, Zarańska, Piotrowska 2012).

Następnie możemy przeczytać, że dziecko kończące edukację przedszkolną:

2. *rozumie bardzo proste polecenia i reaguje na nie;*

Taki zapis daje pole do popisu nauczycielowi przedszkolnemu praktycznie w każdej sytuacji dnia codziennego, również w sytuacjach przeznaczonych na czynności samoobsługowe. Z pomocą przychodzą tu autorzy programów nauczania (Bogucka, Łoś 2014; Szpotowicz, Szulc-Kurpaska 2014) podając przydatne zwroty, które warto wprowadzić do repertuaru codziennego języka obcego w przedszkolu stosując je wymiennie, często jakby od niechcenia, z polskimi. Znajdziemy tu na przykład:

• **zwroty używane przy grach:**

Let's play Bingo! Put your cards on the table, please. Shuffle the cards, please. Count! One, two, three. Turn one card over.

• **zwroty wprowadzające informację zwrotną:**

Excellent! Well done! Super! Brilliant! Great! Congratulations!

Yes, that's right.

What a nice/beautiful picture!

That's interesting.

What a good idea!

Try again.

(Bogucka i Łoś 2014)

W programach nauczania obok prostych poleceń związanych z zabawami i grami można znaleźć też takie, które będą przydatne w czynnościach samoobsługowych.

• **proste polecenia:**

Touch your... (a part of body)

Tap your... (a part of body)

Move your... (a part of body)

Stamp your feet.

Clap your hands.

Shake your body.

Turn around.

• **nieprzewidziane sytuacje:**

Take a tissue.

Blow your nose.

Don't pick your nose.

Tie your... Zip your... Button your...

Tie your laces.

Do you want to go wee-wee?*

Take the toilet paper.*

Wipe your bottom/bum*.

Pull up your knickers/trousers/tights*.

*zwroty przydatne w przedszkolach dwujęzycznych, gdzie uczęszczają dzieci niemówiące po polsku lub gdy nauczyciel posługuje się wyłącznie językiem angielskim (Szpotowicz, Szulc-Kurpaska 2014).

Kolejnym wymaganiem szczegółowym jest założenie, że kończąc przedszkole dziecko:

3. *powtarza rymowanki, proste wierszyki i śpiewa piosenki w grupie;*

Najważniejszą częścią tego zapisu są jego ostatnie dwa wyrazy: „w grupie”. Dzieci w wieku przedszkolnym mogą nie czuć się jeszcze wystarczająco pewnie, by samodzielnie recytować wierszyki i śpiewać piosenki. W grupie łatwiej ośmielić się na pierwsze próby zabawy z nowym językiem. W tym wieku lepiej dać dzieciom szansę na dojrzewanie do pewności siebie w posługiwaniu się językiem obcych i uważnie oraz z wrażliwością obserwować, kiedy są gotowe na samodzielne powtarzanie lub śpiewanie.

Ostatnie wymaganie szczegółowe dotyczy wykorzystania literatury dziecięcej w języku obcym. Zakłada się, że dziecko kończące przedszkole:

4. rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami;

Widać tu kolejne odniesienie do jednej z bardziej typowych i absorbujących uwagę dzieci czynności jaką jest słuchanie

bajek i opowiadań. W przypadku języka obcego konieczne jest wizualne wspieranie opowiadanego lub czytanego tekstu tak, aby pomóc dzieciom zrozumieć treść, która jest częściowo ukryta pod nieznanymi zwrotami czy słowami. W tym przypadku również można skorzystać z wypowiedzi autorów programów nauczania, którzy załączają przykładowe scenariusze zajęć z dziećmi, takie jak poniższy, zaczerpnięty z programu wydawnictwa Oxford University Press (Szpotowicz, Szulc-Kurpaska 2014).

Scenariusz

 Temat: *The Frog Family*

 Poziom: A2+

 Czas: 30 minut

 Wiek: 5 lat

Materiały:

- piosenka *Frogs, frogs everywhere (Fanfare 1, M. McHugh, Oxford University Press, 16)*;
- historyjka *The Frog Family (Young Learners, S. Philips, Oxford University Press, 19)*;
- karty z obrazkami przedstawiające tatę, mamę, siostrę, brata, niemowlę;
- 6 zestawów z rysunkami przedstawiającymi węża, żabę, pająka, potwora, smoka i nietoperza;
- maski przedstawiające żabią rodzinę, wykonane z papierowych talerzy;
- zielony lub niebieski materiał.

Cele lekcji

- powtórzenie zwrotu: *Jump!*
- powtórzenie słówek: *Daddy, Mummy, Sister, Brother, Baby; a frog, a spider, a bat, a dragon, a monster, a snake*;
- wprowadzenie zwrotu: *Come here!*
- powtórzenie piosenki *Frogs, frogs everywhere*;
- stworzenie wielu możliwości słuchania języka obcego;
- zastosowanie metody dramy (odgrywanie historyjki *The Frog Family*).

Rozgrzewka językowa

Dzieci stoją w kręgu i śpiewają piosenkę: *Frogs, frogs everywhere*, którą poznały na lekcji prezentującej słowa: *a snake, a frog, a spider*.

Powtórzenie słów

Nauczyciel pokazuje karty z obrazkami przedstawiające: *Daddy, Mummy, Sister, Brother, Baby* i prosi o nazwanie ich, pytając: *What's this?* Jeśli dzieci nie pamiętają, powtarza słowa, prosząc o chóralne powtórzenie.

Prezentacja bohaterów historyjki

Nauczyciel prezentuje bohaterów historyjki na kartach z obrazkami i mówi: *It's .... (Daddy frog)*. Prosi dzieci o chóralne powtórzenie każdego określenia.

Ćwiczenie nowych słów (rozumienie)

Nauczyciel rozkłada zielony lub niebieski materiał na podłodze i mówi: *It's a pond*. Następnie bierze po kolei karty z obrazkami przedstawiającymi członków rodziny żab, mówi: *(Daddy) frog jump to the pond!* i przekłada karty.

Potem daje każdemu dziecku maskę wykonaną z papierowego talerza (z tasiemką do zawieszenia na szyi) przedstawiającą

jednego z pięciu bohaterów historyjki. Wydaje polecenie: *Daddy frogs jump to the pond!* Dzieci z maską przedstawiającą *Daddy frog* skaczą w kierunku stawu. Nauczyciel wydaje podobne polecenie kolejnym członkom żabiej rodziny. Dzieci z odpowiednimi maskami skaczą w kierunku stawu.

Prezentacja historyjki

Nauczyciel opowiada historyjkę, odgrywając rolę narratora i pozostałych członków rodziny żab. *It was hot, very, very hot...*

Odgrywanie historyjki całym ciałem

Nauczyciel opowiada historyjkę i prosi uczniów o odgrywanie odpowiednich ról (zgodnie z nałożonymi maskami).

Odgrywanie historyjki (mówienie)

Nauczyciel opowiada historyjkę po raz kolejny, tym razem zachęcając dzieci, które skaczą właśnie do „stawu” zgodnie z treścią historyjki, by wspólnie zawołały następnego członka rodziny: *Come here!* i pokazały gestem, co to znaczy.

Ćwiczenie słów (bingo)

Nauczyciel przygotowuje 6 zestawów z rysunkami przedstawiającymi zwierzęta (*a bat, a monster, a dragon, a snake, a spider, a frog*). W każdym zestawie jest tyle zwierzątek danego gatunku, ile jest dzieci w grupie. Dzieci siedzą w kręgu. Nauczyciel pokazuje po kolei zwierzęta na rysunkach i prosi o nazwanie ich: *It's a...* Następnie sam wybiera sobie cztery karty i układa je w kwadrat przed sobą, tak aby utworzyły planszę do gry w bingo. Pokazuje ją i prosi, żeby dzieci przygotowały dla siebie plansze, wybierając dowolne cztery różne karty z poszczególnych zestawów. Nauczyciel ma jeszcze jeden zestaw wszystkich zwierzątek na rysunkach odwrócony obrazkami do dołu. Z tego zestawu bierze jeden rysunek, pokazuje go dzieciom i nazywa go. Jeśli ma ten rysunek na swojej planszy, pokazuje dzieciom, że trzeba odwrócić odpowiednią kartę na planszy obrazkiem do dołu. Jeśli nie ma tego rysunku – pokazuje, co należy zrobić na planszy któregoś dziecka, na której znajdują się potrzebny obrazek. Gdy nauczyciel odwróci wszystkie cztery karty na swojej planszy lub zauważy, że któreś dziecko odwróciło wszystkie swoje cztery karty, woła: *Bingo!*

Powtórzenie piosenki (*Incy Wincy Spider*)

Nauczyciel śpiewa piosenkę *Incy Wincy Spider* i zachęca dzieci do wspólnego śpiewania i pokazywania gestami słów piosenki.

Podsumowanie

Nauczyciel żegna się z dziećmi, prosząc je: *Come here!* Dzieci ustawiają się w rzędzie, jedno za drugim, i po kolei oddają nauczycielowi papierowe talerze, nazywając je: (*Daddy*) *frog* itp.

Podsumowując, warto podkreślić, że nowa podstawa programowa daje nauczycielom edukacji przedszkolnej nieograniczone możliwości wplatania i integrowania nauki języka z pozostałymi obszarami w programie przedszkolnym. Aby to jednak mogło nastąpić, nauczyciele muszą posiadać odpowiedni poziom swobody w posługiwaniu się nauczonym językiem, aby nie czuć się skrępowanym i niepewnym poprawności fonetycznej i gramatycznej używając języka na zajęciach. Ważne jest też, by postrzegali siebie jako uczących się przez całe życie i doskonalili swój warsztat językowy. Trzeba ich wspierać w tym doniosłym zadaniu.

Bibliografia

- Appel, M., J., Zarańska, I., Piotrowska, E. (2012) *Program nauczania języka angielskiego dla przedszkoli*. Warszawa: Macmillan.
- Bogucka, M., Łoś, D. (2014) *Program nauczania języka angielskiego. Wychowanie przedszkolne i klasy zerowe*. Pearson Central Europe.
- Edelenbos, P., Johnstone, R., Kubanek, A. (2006) *The main pedagogical principles underlying the teaching of languages to very young learners. Languages for the children of Europe. Published Research, Good Practice and Main Principles*. Final Report of the EAC 89/04, Lot 1 study.
- Eurydice (2012) *Kluczowe dane dotyczące nauczania języków obcych w szkołach w Europie*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
- European Commission (2011) *Language Learning at Pre-Primary School Level: Making it Efficient and Sustainable. A Policy Handbook*. KE. SEC(2011) 928 final.
- MEN (2014) *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*. (DzU poz. 803).
- MEN (2012) *Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD PISA*. Wyniki badania 2012 w Polsce.
- Szpotowicz, M., Szulc-Kurpaska, M. (2009) *Teaching English to Young Learners*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Szpotowicz, M., Szulc-Kurpaska, M. (2014) *Język angielski w wychowaniu przedszkolnym. Program nauczania 3-, 4- i 5-latków*. Warszawa: Oxford University Press.

dr Magdalena Szpotowicz

Adiunkt w Katedrze Edukacji Początkowej Wydziału Pedagogicznego UW, lider Pracowni Języków Obcych w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie. Członek grupy tematycznej „Wczesne Nauczanie Języka” oraz przedstawiciel Polski w grupie doradczej Europejskiego Badania Kompetencji Językowych (ESLC). Koordynator międzynarodowego badania *Early Language Learning in Europe* (ELLiE) od 2006 r.